

УДК 378.4 (438) «19» (045)

К. М. БІНИЦЬКА

**РОЗВИТОК ВИЩИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ШКІЛ В РЕСПУБЛІЦІ ПОЛЬЩА
(70-90-ТІ РОКИ ХХ СТ.): РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ**

Розглядаються засади розвитку і функціонування вищих педагогічних шкіл в Республіці Польща у 70-і – 90-і рр. ХХ ст., відображені загальні реформи вищої педагогічної освіти країни в цей історичний період, вказані зміни в навчальних планах вищих педагогічних шкіл.

Ключові слова: освіта, підготовка вчителів, вища педагогічна школа.

К. М. БИНИЦКАЯ

**РАЗВИТИЕ ВЫСШИХ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ШКОЛ В РЕСПУБЛИКЕ
ПОЛЬША (70-90-ЫЕ ГГ. ХХ СТ.): РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛИЗ**

Рассматривается проблема развития и функционирования высших педагогических школ в Республике Польша в 70-90-е гг. ХХ в., отображены общие реформы высшего педагогического образования в стране в этот исторический период, рассматриваются изменения в учебных планах высших педагогических школ.

Ключевые слова: образование, подготовка учителей, высшая педагогическая школа.

К. М. BINUTSKA

**DEVELOPMENT OF HIGH PEDAGOGICAL SCHOOLS IN REPUBLIC OF
POLAND (70-90TH XX ST.): RETROSPECTIVE ANALYSIS**

The problem of development and functioning of the higher pedagogical schools in the Republic of Poland is studied in the article, general reforms of higher pedagogical education in different historical periods are shown, in particular by the example of higher pedagogical schools the changes in curricula of higher pedagogical schools are studied.

Key words: education, teachers' training, higher pedagogical schools.

Освіта – це стратегічний ресурс поліпшення добробуту людей, забезпечення національних інтересів, зміцнення авторитету і конкурентоспроможності держави на міжнародній арені. Ефективність функціонування будь-якої системи, зокрема вищої педагогічної освіти, залежить від оптимальності її структури, системних ланок і підструктур та зв'язку між ними. Одними з основних складових системи вищої педагогічної освіти є педагогічні вищі навчальні заклади (ВНЗ), які мають свою узагальнену мету, зміст і спрямованість навчально-виховного процесу. Нині у нових парадигмах освіти змінюється професійний профіль вчителя, пов'язаний з його функціонуванням в процесі навчання та учіння. Шкільництво вимагає добре підготовлених до професії вчителів, кваліфікації яких відрізняються від попередніх, здомінованих шляхом спрямованої та дидактичної підготовки. Зміни польської та європейської суспільної, культурної та господарської дійсності ставлять молодь перед новими вимогами й завданнями, які повинні бути також передбачені в системі освіти, її цілях, змісті та методах праці. Освітні реформи в Республіці Польща підтверджують, що успіх планів і прагнень, пов'язаних із реформою шкільництва в країні, великою мірою

залежать від якості підготовки вчительських кадрів. Освіта має пронизувати все суспільство, повинна бути безперервною та підвищувати рівень освіченості молоді та дорослих.

Успіх модернізації освіти у Польщі значною мірою залежить від якості професійної підготовки педагогічних кадрів, здатних до інтелектуального й творчого розвитку особистості учнів як основи успішного функціонування людини в умовах постійних змін. Особливої уваги потребує професійна підготовка педагогічних кадрів, реформи у вищій освіті, в тому числі у вищих педагогічних школах, оскільки зміни в економіці, науково-технічний поступ, інтеграційний розвиток у складі ЄС вимагають підвищення ефективності підготовки сучасних фахівців. З огляду на це, на думку польських та українських дослідників, одночасно з організаційними змінами в освітніх системах мають відбуватися зміни в системі професійної підготовки педагогічних кадрів.

Метою статті є визначення особливостей реформування вищої педагогічної освіти Республіки Польща, аналіз досвіду реформ її вищих педагогічних шкіл.

Досвід польської реформи освіти став наочним прикладом системних змін, поштовхом до яких було спільне бажання мати ефективну сучасну освіту. Ще більш цінний цей досвід для України в контексті географічної та культурної близькості наших країн.

Реформування вищої педагогічної освіти в Республіці Польща триває не одне десятиліття і на кожному історичному етапі має свої особливості. Аналіз основної проблеми статті розпочнемо з 70-х років ХХ ст., коли внаслідок поєднання сприятливих факторів економіка Польської Народної Республіки (ПНР) розвивалася по-справжньому динамічно, коли ніщо не вичувало труднощів в політичній, соціальній, освітній та інших сферах життя суспільства. В середині цієї декади вища освіта країни досягла свого найвищого рівня за весь так званий соціалістичний період розвитку.

Перші вищі вчительські школи розпорядженням Міністерства освіти і вищої школи було створено у 1968 р. в Білостоці, Варшаві і Щеціні та організаційно пов'язано їх з університетами у Варшаві й Познані. Варшавська школа була професійною студією Варшавського університету, Білостоцька і Щецинська – філіалами цього ж університету й Університету А. Міцкевича. В наступні роки вищі освітні школи мали бути організовані замість 34 вчительських студій.

Від початку заснування перших вчительських студій до 1971 р. обов'язковими в них були навчальні плани, опрацьовані групами радників Головної ради вищої школи. Впроваджені зміни призводили до зменшення кількості предметів, екзаменів і так званих заліків з оцінкою. Плани не враховували студіювання, а ставили над ним навчання в рамках стисло спрофільованих предметів.

Це призвело до надмірного перевантаження студентів кількістю обов'язкових занять, поглибленого великою кількістю педагогічних предметів, що були основними в їх змісті. Загальну підготовку студентів до педагогічної праці збагачувала виховна практика, що регулювалася постановою Міністерства освіти і вищої школи від 13 червня 1970 р., проте і вона спричиняла ще більше перевантаження студентів і послаблення їх спеціальної підготовки. Внаслідок численних протестів студентів і педагогічних працівників у жовтні 1972 р. Міністерство освіти, вищої школи і техніки розпорядилося зменшити кількість тижневих дидактичних занять. Перенесено і початок академічного року на денних студіях з 1 вересня на 1 жовтня. Асистентську практику встановлено на період з 15 по 30 вересня. Вищі вчительські школи паралельно з навчальними завданнями реалізували завдання ідейного виховання молоді. Основним завданням цього напрямку було формування у студентів умінь інтерпретувати явища господарського, політичного та суспільного життя.

В січні 1973 р. прийнято рішення про підготовку вчителів загальноосвітніх предметів і вихователів для всіх ступенів шкільництва в системі єдиних, чотирирічних, однонапрямкових магістерських студій, запроваджених в університетах, вищих педагогічних школах, вищих театральних школах і вищих школах фізичного виховання. У зв'язку з цим у 1973–1974 рр. трирічні вищі учительські школи перетворено у вищі педагогічні школи або філіали університетів, що мали чотирирічні магістерські студії. Отже, вищі учительські школи були важливим етапом на шляху до реалізації історичного постулату єдиної академічної підготовки всіх учителів.

У функціонуванні різних закладів підготовки вчителів, зокрема в структурі їх програм і добору предметів, істотне місце займала справа людей і особистості вчителя. Давній «глобальний» вчитель, підготовлений до викладання різних предметів, поступився місцем новій моделі вчителя – спеціаліста-предметника. Цій меті служили вищі вчительські курси, які давали додаткову кваліфікацію в обсязі навчання двох предметів, дворічні педагогії, а пізніше цю роль виконували вищі педагогічні школи та трирічні вищі вчительські школи. Загалом, завершився поділ підготовки вчителів на тих, що навчали у нижчих класах основної школи, і спеціалістів-предметників.

Беручи до уваги можливість ВНЗ, їх стан й кадрові потреби та актуальні і перспективні завдання системи освіти, Міністерство освіти і виховання та Міністерство науки, вищої школи і техніки на спільному засіданні своїх колегій 15 січня 1973 р. в Кракові постановили запровадити реформу підготовки, вдосконалення та підвищення кваліфікації вчителів, що відповідає би потребам сучасної школи. Невдовзі, 13 жовтня 1973 р., сейм ПНР прийняв ухвалу в справі народної освіти, яка передбачала зміни моделі, структури й обсягу підготовки у вищій школі та підготовку майбутніх вчителів і вихователів у системі магістерських студій. Було ліквідовано поділ на підготовку вчителів основних і середніх шкіл, всі повинні були одержати однаковий рівень освіти. Відступлено від багато профільної вищої освіти і від 1973–1974 академічного року запроваджено єдині магістерські студії в обсязі предметної спеціальності, що була обов'язковою в системі денних (стаціонарних) і заочних студій. Після перенесення в 1973 р. військової підготовки студентів на післядипломний період скорочено час тривалості навчання від півроку до року. В зв'язку з цим магістерські студії в університетах скорочено до чотирьох або чотирьох з половиною років.

До позитивних рис запровадженої моделі підготовки вчителів можна віднести: 1) розподіл процесу підготовки вчителів на весь період навчання; 2) правильну наступність педагогічних предметів; 3) надання предметам спеціалізації домінуючої переваги в усій програмі; 4) гарантування необхідного мінімуму для практичної підготовки студентів до вчительської праці.

У 1975 р. 28,7 % всіх працюючих вчителів мали вищу освіту, а у 1986 р. вже 53,9 % працюючих на повних ставках вчителів мали цю освіту. В другій половині 80-х років відсоток вчителів з вищою освітою почав виразно знижуватися, працювали подекуди в школах навіть випускники середньої школи без педагогічної освіти [10, с. 22]. Ліквідовані раніше вчительські студії почали реанімувати або заново створювати без будь-якої інфраструктури.

В часи панування так званого соціалістичного устрою в Польщі вища освіта вважалась благом, доступним переважно обраним. У країні навчалися 404 тис. студентів, у процентному вираженні кількість осіб, які навчалися, становила 12,9%, а вищу освіту мали майже 7% загальної кількості поляків [5, с. 80]. Такий стан проблеми і спричинив появу вищих педагогічних шкіл.

У період активного реформування (90-і рр. ХХ ст.) в Польщі розпочалася суспільна трансформація, що характеризувалася відходом від традиційної до критично-креативної філософії освіти. Тоді розпочався період пошуку нового бачення вчительської освіти, окреслення особистісної тотожності вчителя, його компетенції, функцій, шляхів підготовки, навчання і вдосконалення, а також способів виконання своєї фахової ролі. В цей період, приймаючи за основу розпорядження МНО у справі вимог до кваліфікації вчителів, педагогічні ВНЗ різними способами здійснюють підготовку вчителів [9].

Аналіз процесу навчання вказує на численні недоліки в організації підготовки до вчительської професії. На деяких університетських факультетах з'явився дефіцит часу, що сягав 50% передбачуваного на педагогічну підготовку, встановлену як мінімум 270 годин. Спостерігалася також слабка практична підготовка студентів до роботи в школі. Питання про кількість годин з психології та педагогіки щораз частіше вирішували ради інститутів, без консультацій із педагогічними кафедрами, призначаючи вивчення цих дисциплін на перших семестрах навчання.

Підготовка вчителів у польських вищих школах була врегульована кількома законами, які запровадили багато нових рішень, наприклад, автономію шкільництва щодо держави, автономію інституційну та велику незалежність окремих кафедр в навчальних закладах [11]. Основним правовим актом, який регулював діяльність вищих педагогічних шкіл у Польщі в останньому десятилітті ХХ ст., був закон «Про вище шкільництво» від 12 вересня 1990 р., зміни і доповнення до якого вносилися майже щорічно. Важливою правовою основою з 1982 р. (і доповненою у 2000

р.) є «Карта вчителя», яка регулює позицію професійного рівня вчителів. Новий закон «Про вище шкільництво» значно обмежує компетенцію МНО, яке здійснює загальний нагляд над всім вищим шкільництвом і контролює його легальність. Постанови, що стосуються напрямів навчання, його форм і систем, є справою автономного керівництва вищих шкіл.

До структури вищої педагогічної освіти Польщі входять: університети, педагогічні академії, вищі педагогічні школи, інші вищі навчальні заклади (політехнічні, економічні, сільськогосподарські академії, академії мистецтва і культури, а також вчительські коледжі) [4, с. 467]. У 1998/99 академічному році в країні функціонували 9 вищих педагогічних шкіл: у Бидюшу, Ченстохові, Кельцах, Кракові, Ольштині, Жешові, Слунску, Зеленій Гужі і вища школа спеціальної педагогіки у Варшаві.

Вищу вчительську освіту можна було також отримати у вищій рільничо-педагогічній школі в Седліцах. У 1998/99 академічному році вищі педагогічні школи закінчили 22920 випускників, в тому числі 6795 – магістерські, 8357 – професійні і 7768 – доповнюючі студії. Загалом у 1998/99 академічному році у вищих педагогічних школах навчався 106141 студент, в тому числі 40602 – на стаціонарі, 1481 – на вечірній формі, 62791 – заочно і 1267 – екстерном. Педагогіку вивчали 35994 особи, в тому числі 9954 стаціонарно, 25572 – заочно і 468 – екстерном [7, с. 131].

Від 90-х рр. ХХ ст. система підготовки вчителів у Польщі постійно змінюється. Прийняті нові правила регуляції в системі освіти допустили появу недержавних шкіл і закладів, які визнані як рівноправні елементи польської системи освіти. Перші приватні вищі педагогічні школи з'явилися у 1989 р., коли суспільство вимагало дозволу від уряду на вільну освітню діяльність, на право створювати та забезпечувати функціонування навчально-виховних закладів недержавної форми власності [1, с. 153]. Недержавне шкільництво, що динамічно розвивається, стає важливим елементом освіти в сучасній Польщі [7; 8].

Особливо істотною є організація освіти вчителів у світлі освітніх потреб, пов'язаних з високими європейськими прагненнями Польщі, а також виконання положень, сформульованих у польських і міжнародних освітніх документах. Стосуються вони не тільки пристосування підготовки вчителів до потреби нового устрою загальної освіти, а й змін характеру і сфери професійних обов'язків вчителів у період трансформації суспільного устрою та процесів інтеграції і глобалізації в світі. У межах міжнародного співробітництва Польща підписала практично всі європейські конвенції з порівняння та визнання освітніх кваліфікацій, має великий пакет двосторонніх угод, вищі педагогічні школи здійснюють міжнародні контракти і проекти [2, с. 47].

Прагнення Польщі в 90-ті рр. ХХ ст. до інтеграції з ЄС та розвиток ринкової економіки вимагали внесення значних змін в діяльність вищих педагогічних шкіл. Система вищої педагогічної освіти в країні характеризувалася як консервативним збереженням національних виховних традицій, так і інтенсивною модернізацією та курсом на входження в європейський освітній простір. У руслі підготовки до вступу в ЄС була проведена велика робота щодо реформування освіти, педагогічної зокрема. Передбачалося, що професійна педагогічна освіта повинна стати єдиною, гнучкою, доступною [3, с. 222].

Таким чином, у визначений період суспільних трансформацій Республіка Польща набула великого досвіду, значних досягнень, а водночас і багатьох проблем в галузі вищої освіти. Зміна ролі та завдань вчителя реформованої школи та зміни в програмовій політиці ставили нові вимоги до підготовки вчителів та їх професійного вдосконалення. Підготовка вчителів у вищих педагогічних школах повинна була відповідати очікуванням суспільства та вимогам школи, а безпосередній вплив на розвиток системи підготовки вчителів мала освітня політика і суспільно-економічні умови держави. Отже, польська система вищої педагогічної освіти стикається з великою кількістю різноманітних викликів це зумовлює необхідність радикальних змін. Цілісна система отримання та підвищення професійної кваліфікації і стала суттєвою умовою покращання якості педагогічної праці польського вчителя. Це вимагало значної праці і забезпечення відповідними засобами для досягнення необхідних змін у проектуванні, організації і процесі якісної підготовки вчителів у вищих педагогічних школах Польщі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Василюк А. Недержавний освітній сектор у Польщі: міфи і реалії / А. Василюк, К. Корсак // Освіта і управління. – 2003. – № 3. – С. 152–156.

2. Добрянський І. Приватна вища освіта України та Польщі / І. Добрянський // Рідна школа. – 2004. – грудень. – С. 45–49.
3. Каплун А. Провідні тенденції у професійній підготовці майбутніх фахівців для сучасного ринку праці Польщі / А. Каплун // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2004. – № 4. – С. 222–227.
4. Кравченко О. О. Вища освіта в Польщі в контексті Болонського процесу / О. О. Кравченко // Проблеми освіти у Польщі та в Україні в контексті процесів глобалізації та євроінтеграції: зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. (Київ-Житомир, 22–24 квіт. 2009 р.) / за ред. В. Кременя, Т. Левовицького, С. Сисоєвої. – К.: КІМ, 2009. – С. 466–473.
5. Павловський К. Трансформації вищої освіти в ХХІ ст.: польський погляд / К. Павловський. – К.: Навч.-метод. центр Консорціум із удосконалення менеджмент освіти в Україні, 2005. – 230 с.
6. Informator MEN // Szkolnictwo Wyższe. – 1999.
7. Jung-Miklaszewska J. Szkoły społeczne in statu nascendi / J. Jung-Miklaszewska, D. Rusakowska. – Warszawa, 1995. – С. 156.
8. Karpińska-Olecko A. Szkolnictwo niepaństwowe: partnerstwo czy konkurencja / A. Karpińska-Olecko // Mazurska Wszechnica Nauczycielska. – 1997. – С. 245.
9. Kuźma J. System pedagogicznego kształcenia, dokształcania i doskonalenia nauczycieli. Próba optymalizacji / J. Kuźma. – Kraków, 1991. – С. 145.
10. Wiloch T. Kształcenie nauczycieli na poziomie wyższym w polskiej teorii i praktyce pedagogicznej / T. Wiloch. – Warszawa, 1990. – С. 356.
11. Dziennik Ustaw (DzU 1991, nr 98.)